

Atatürk, Kültür ve Çağdaşlaşma

Atatürk'ün çağdaşlaşma alanında yapmış olduğu atılımları doğru değerlendirebilmek için "İstiklâl Savaşı" tâbirinin kısaca izahı gerekmektedir. Mondros Mütârekesi akabinde, Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçmesiyle birlikte başlayıp, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile nihaî neticeye varılan savaşa İstiklâl Savaşı denilmekle birlikte, İstiklâl Savaşı deyimi genelde tüm "Türk İnkılâbı" yerine de kullanılmıştır. Bu itibarla yalnız, siyasî ve askerî kurtuluş anlamına gelmez. İstiklâl Savaşı, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Mondros Mütârekesi ile yıkılıp parçalanması ve yağmalanmaya başlanması üzerine, Atatürk'ün liderliğinde Türk ulusunun her bakımdan bağımsız bir devlet, çağdaş bir toplum kurma yolunda yapmış olduğu savaştır."

"Hürriyet ve İstiklâl benim karakterimdir. Bence bir millette, şeref, haysiyetin, namusun ve insanlığın vücut ve bekâ bulabilmesi mutlak o milletin hürriyet ve istiklâline sahip olması ile kâimdir. Ben yaşayabilmek için müstakil bir milletin evlâdı kalmalıyım. Bu sebeple Milli İstiklâl bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketin menfaatleri gerektirdiği takdirde, milletlerden her biri ile dostluk ve siyasî münâsebetleri takdir ederim. Ancak benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım." diyen Atatürk'ün² hassasiyetle üzerinde durduğu mesele, şüphesiz ki "Millî İstiklâl"dir. Atatürk başka bir konuşmasında da bu tâbiri hem açmakta, hem de daha geniş bir mâna vermektedir.

I. Dünya Savaşı sonrasında siyasî sömürgeciliğin yerini ekonomik ve kültürel sömürgeciliğe bıraktığını çok iyi sezen Atatürk, yeni kurulan Türk Devleti'nin siyasî bağımsızlığının yanı sıra ekonomik ve kültürel bağımsızlığa da kavuşması gerektiğine inanmıştı. 9 Haziran 1921'de Fransız Hükümeti'nin gayr-ı resmî temsilcisi Franklen Bouillon ile görüşmesi sırasında şunları söylemiştir:

"İstiklâl-i tam, bizim bugün, deruhte ettiğimiz vazifenin ruh-ı aslisidir. Bu vazife, bütün millete ve tarihe karşı deruhte edilmiştir. Bu vazifeyi deruhte ederken kaabiliyet-i tatbikiyesi hakkında şüphe yok ki çok düşündük. Fakat binnetice hasıl ettiğimiz kanaat ve iman, bunda muvaffak olabileceğimize dairdir. Biz böyle işe başlamış adamlarıdır. Bizden evvelkilerin

Yrd.Doç.Dr. Mustafa TURAN

Öğretim Üyesi

irtikap ettikleri hatalar yüzünden milletimiz, lafzan mevcut zannolunan istiklâlinde mukayyet bulunuyordu. Şimdiye kadar Türkiye'yi cihan-ı medeniyette kusurlu gösteren neler mutasavver ise, hep bu hatadan ve hep bu hataya tebaiyetten neşet etmektedir. Bu hataya tebaiyetin neticesi, mutlaka, memleket ve milletin bütün haysiyetinden ve bütün kaabiliyet-i hayatiyesinden tecerrüt ve tebaüt etmesini mucip olabilir. Biz, yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz. Bir hataya tebaiyet yüzünden bu evsafı mahrum kalmağa tahammül edemeyiz. Âlim, cahil, bildistisna, tekmi efrad-ı milletimiz, belki içinde mündemîk müşkilâtı tamamen idrak etmeksizin, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta; istiklâl-i tammımızın temini ve idamesidir

"İstiklâl-i tam denildiği zaman, bittabi siyasi, malî, iktisadî, adlî, askeri, harsî ve ila... her hususta istiklâl-i tam ve serbesti-i tam demektir. Bu saydiklarımızın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin manâ-yı hakikisiyle bütün istiklâlden mahrumiyeti demektir.

"Biz, bunu temin ve istihsal etmeden sulh ve sükuna mazhar olacağımız kanaatinde değiliz. Şeklen, usulen sulh yapabiliriz, itilâf yapabiliriz. Fakat istiklâl-i tammımızı temin etmeyecek olan bu gibi sulhler ve itilâflarla milletimiz hiç bir vakit hayatına ve sükunete mazhar olmayacaktır. Belki, maddi mücadelesini terkederek harabiye sürüklenmeye müsaade etmiş olacaktır. Eğer milletimiz buna razı olsaydı, bunu kabul istidadında bulunsaydı, iki seneden beri mücadele etmeğe hiç de lüzum yoktu. Daha mütârekenin ferdasında sükuna geçmek mümkün olabilirdi."¹³

O'nun gençlik yıllarında yaşadığı olaylar ile çökmekte olan devletin içinde bulunduğu sıkıntılara dair gözlemleri¹⁴, Atatürk'te "İstiklâl-i tam" fikrini oluşturan temel sebeptir. Ayrıca, Türk toplumunun mekân tuttuğu coğrafyanın jeopolitik yapısı da bu fikri kendisine tabîi olarak empoze etmiştir. Misâk-ı Millî'nin ortaya çıkmasındaki temel sâiki de Türk milletinin yaşadığı coğrafyada bağımsız yaşamak arzusu belirlemiştir.

Jeopolitiğin coğrafi unsurları stratejide "mekân", beşerî unsurları stratejide "güç" karşılığıdır.

Her ikisinde de konuları, düşünceleri aktif kılan zamandır.

"Devletlerin takip edecekleri politikalar, kendi coğrafyaları içinde saklıdır." sözü, değişmeyen unsurların yeri ve değeri hakkında yeterli fikri verir. Bir ülkenin bünyesini, temel yapısını oluşturan jeopolitiğin coğrafi unsurları (değişmeyen unsurlar), beşerî unsurları (değişken unsurlar) ve zaman, birbirlerini etkileyerek şekillendirir ve bir bütünlük içerisinde değerlendirilir. Bu bütün, ilgili ülkenin politikasını yönlendiren millî gücüdür.

Millî gücün de unsurları olan, jeopolitiğin alt birimlerinden her birisi ayrı değer taşır. Birisindeki yetersizlik veya üstünlük, diğerlerini olumlu veya olumsuz etkiler. Jeopolitiğin sorumluluğu, bu yetersizlikleri ve üstünlükleri meydana çıkarmak, karşı güçler nazaran nisbî değerini açıklamak ve tutulacak yol ile ilgili hareket tarzı üretmektir.¹⁵ Bu itibarla Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan yeni Türk Devletinin, hayat bulduğu coğrafi mekânın ihtiva ettiği unsurlara istinâden temel yapısı ile politik hedeflerini belirlemesi gerekiyordu.

Misâk-ı Millî esasları üzerine kurulan devletin yer aldığı Anadolu coğrafyası, jeopolitik ve jeostratejik bakımından hassas bir mevkîde yer almaktadır. Bu mevkî, Asya ile Avrupa arasında tabîi bir köprü oluşturmakta, ayrıca Kafkaslar, Balkanlar, Ortadoğu ile Akdeniz ve Karadeniz'i kontrol etmek ve etkili olmak imkânını vermektedir.

Jeopolitik konumu sebebiyle Türkiye, Orta ve Yakın Doğu, Balkanlar, Akdeniz ve Kafkaslar'da stratejik avantajı elde etmek ve bu mekânı kontrol etmek isteyen devletlerin ilgi ve ihtiras sahasının merkezini teşkil etmektedir. Bu itibarla, böyle bir mekânda bulunan bir devletin, bağımsız olarak varlığını sürdürebilmesi, dış tehditlere karşı güçlü bir yapılanma ile mümkün olabilecektir.

Osmanlı Devleti, jeopolitik önemi haiz bu coğrafyanın üzerinde bulunması hasebiyle, varlığını koruması gereken tedbirleri alamadığından ve çağın gereklerine uygun yapılanmayı gerçekleştiremediğinden dolayı yıkılmaktan kurtulamamıştır. Başka bir ifade ile muâsır devletlerin ulaştıkları seviyeyi yakalayamamış, bu sebepten millî benliğinden de uzaklaşarak diğer devletlerin şikârı olmaktan

kurtulamamıştır. Bu tecrübeden hareketle, artık yeni kurulan devletin millî istiklâlini muhâfaza edebilmesi çağdaşlaşmak ile mümkün olabilirdi.

Tarihî bir açıdan bakıldığında zaman, çağdaşlaşma hareketinin bir kaç yüzyıllık tarihî bir gelişmenin ve yaşanan dramatik olayların yarattığı bir sonuç olduğu görülür. Atatürk'ün gençlik yıllarını yaşadığı XX.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde tam bir karışıklık vardır. Siyasî, sosyal ve ekonomik yapı itibariyle çağının gelişmelerini yakalayamamış bir durumda olan devlette, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren ıslahat ve yenileşme gayretlerine rağmen çağın gereklerine uygun bir siyasî yapı da oluşturulamamıştır.

Osmanlı Devleti'nin sanayisinin büyük bir kısmı insan ve hayvan gücüne dayalıdır. Modern teknolojiye ve bilgiden yoksun, dışa bağımlı, üretimi sınırlı, maliyeti pahalı ve rekabet gücünden yoksundur. Dolayısıyla ülke yabancı kaynaklı mamüller için iyi bir pazar durumundadır. Daha önceki yıllarda verilen kapitülasyonlar ise gerekli tedbirlerin alınmasına imkân bırakmamıştır.

Osmanlı Devleti, ağır bir borç yükünün altında bulunmakta, ülke gelirlerinin önemli bir kısmı Duyûn-ı Umumiye adını taşıyan milletlerarası bir teşkilât tarafından yutulmakta idi.⁶ Devlet kendi gelir kaynaklarına sahip değildir. Ticarî hayat büyük ölçüde Hristiyan azınlıklar ile yabancı uyrukluların elinde bulunmaktaydı. Bunlar devletlerin etkili himâyesinden yararlanmakta idiler. Dolayısıyla devlet kendi vatandaşlarının üzerinde bile egemenlik hakkını gereği gibi kullanamaz bir haldedir.

Adlî alanda da bir bütünlük yoktur. Bir yandan mecelleye dayalı şer'î mahkemeler faaliyette bulunurken, bir yandan da yeni hukuk usullerine göre çalışan Nizâmîye mahkemeleri gelişmekte, ayrıca yabancı teb'a ile ilgili davalara bakan mahkemeler faaliyette idiler.⁷

Eğitim bakımından da bir bütünlük söz konusu değildir. Bir yandan geleneksel eğitimi temsil eden medreseler faaliyette bulunurken, diğer taraftan modern eğitim vermeye çalışan mektepler vardı. Ayrıca mevcut kapitülasyonlar hükümleri çerçevesinde, adeta Türk millî eğitiminden bağımsız olarak hareket eden çeşitli yabancı okullar vardı. Eğitim birliğinin

olmamasının tabii sonucu olarak ülkenin insanları arasında ne kültür birliği ne de ülkü birliği vardır.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti, kağıt üzerinde her ne kadar bağımsız görünüyorsa da aslında egemenlik haklarını tam olarak kullanamamakta olup, yarı sömürge özelliklerini gösteren bir devlet durumunda idi.⁸ Devletin eski güç ve kudretine kavuşması amacıyla yapılagelen ıslahat ve yenilik faaliyetlerinden de tam bir sonuç alınamaz.⁹

Ancak yapılmaya çalışılan yenilikler Atatürk'ün önderliğinde yürütülen çağdaşlaşma hareketlerine iyi bir zemin oluşturmuştur. Millî bağımsızlığı sağladıktan sonra Atatürk'ün temel amacı, Türkiye'yi her bakımdan çağdaş medeniyetin bir ortağı ve bir parçası haline getirmek ve böylece zaman içinde Türkiye'nin tam bağımsız kalmasını sağlamaktır. Dolayısıyla çağdaşlaşmak Atatürk için bir amaç değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza kadar yaşaması için bir araçtır. Asıl önemli olan ana hedef, devletin bağımsızlığını sonsuza kadar sürdürmek, halkın huzur, refah ve mutluluğunu sağlamaktır.

Atatürk, çağdaş medeniyete yönelirken radikal, rasyonel ve pragmatik bir yol izlemiştir. Çağdaşlaşmada dogmalardan taklit ve özentilerden kaçınılmış; gerçekten ilham alınmaya çalışılmış ve bunlarla rasyonel düşünce ve bilimin kaynağı olan aklın rehberliğinde tarihin ve ülkenin gerçekleriyle ihtiyaçları değerlendirilmiştir. Arnold J.Toynbee, Atatürk için şunları ifade etmektedir: "*Öyle bir an düşünün ki, Batı dünyamızda reform, rönesans, onikinci yüzyıl sonunun bilimsel ve kültürel inkılabı ve endüstri inkılablarının hepsi bir insan hayatının içine yığılmış olsun, ve bunlar kanunla mecburi kılınsın. İşte Atatürk, 1920 ile 1930 arasında, bu kadar kısa bir süre içinde ve hiç bir ülkede uygulanmamış en inkılâpçı bir programı gerçekleştirdi.*"¹⁰

Cumhuriyet'in ilânı tarihinde Atatürk, Fransız yazarı Maurice Pernot'a çağdaşlaşma konusunda, "*Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesâimiz Türkiye'de asrî, binaenaleyh garbî bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de garba teveccüh etmemiş millet hangisidir?*" demekte, "*Bir istikâmette yürümek azminde olan ve hareket ayağında bağlı zincirlerle işkal edildiğini gören insan ne yapar? Zincirleri kırar, yürür, fakat tahaddüs eden vakayı Türkiye'nin bilâ-kayd ü şart*

Türkiye'nin hâkimiyeti müstakilesine sahip olması neticesine varır. Bundan sonra memleketimize gelecek ecnebler samimiyetle bizi hükm ü esaretlerine almaktan feragat ederlerse hüsn ü kabul göreceklendir. Eğer ecnebi düşmanlığından o kadar pahalı elde edilen bir istiklâle hâle verecek her şeyden nefret manası çıkarılsa evet, bizim ecnebi düşmanı olduğumuz söylenebilir."¹¹ sözleriyle de batıya yönelmenin istiklâle zarar vermeyeceğini ima etmektedir.

Esasen I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devlet içindeki batılılaşma hareketi hiçbir zaman köklü ve sistematik olmamıştır. Batılılaşmanın bilinçli ve kapsamlı bir biçimde ülkeye getirilmesi ve yaygınlaştırılması Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından başlatılmıştır.

Atatürk'ü fikren etkileyen büyük Türk sosyoloğu Ziya Gökalp, yukarıda bahsettiğimiz ikiliklere dikkat çekerek, "Avrupalılardaki fevkalâde gelişmeler karşısında İslâm âlemi Avrupa'ya karşı sonuna kadar nasıl mukâvemet edebilecek? Gerek dinimizin, gerek vatanımızın istiklâlini nasıl müdafaa edeceğiz?" sorularını sorar. Devamında "Bu dinî ve vatanî tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki o da ilimlerde, sanayide, askerî ve hukukî teşkilâtlarda Avrupalılar kadar ileri gitmektir. Yani medeniyette onlara müsavi olmaktır. Bunun için de tek çare vardır: Avrupa medeniyetine tam surette girmek." demek¹² suretiyle Avrupa medeniyetine girmenin kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Ziya Gökalp, ayrıca Tanzimatçıların bu lüzumu idrak ederek, Avrupa medeniyetini almağa teşebbüs ettiklerini, ancak tam olarak alamadıklarını da belirtmekte ve bu konudaki yanlışlarını şöyle ortaya koymaktadır: "Tanzimatçıların büyük bir hatası da şark medeniyetiyle garp medeniyetinin terkibinden bir irfan halitası yapmak istemeleriydi. Sistemleri büsbütün ayrı umdelere istinat eden iki makâs medeniyetin imtizaç edemeyeceğini düşünememişlerdi. Hâlâ, siyasî bünyemizde mevcut ikilikler, hep bu yanlış hareketin neticeleridir."¹³

Atatürk, 30 Ağustos 1925'de Kastamonu'da yaptığı konuşmada inkılâbın gayesini şöyle ifade etmiştir: "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mâna ve eşkâliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir. İnkılâbâtımızın

umde-i asliyesi budur."¹⁴

1930'larda Atatürk kültür ve medeniyet konularının izahında bir ikilem içindedir. Kültür ve medeniyet konularını, şöyle izah etmiştir. "Medeniyetin ne olduğunu başka başka tanımlayanlar vardır. Bence medeniyeti kültürden ayırmak güçtür ve gereksizdir. Bu görüşümü açıklamak için kültür ne demektir tanımlamalıyım. Kültür;

- a. Bir toplumun devlet hayatında,
- b. Fikir hayatında, yani bilimde, güzel sanatlarda,
- c. İktisadi hayatta yapabileceği şeylerin hepsidir."

Bundan Atatürk'ün kültür ve medeniyet kavramlarını birleştirdiği ve aralarında hiçbir fark görmediği gibi bir anlam çıkıyorsa da onun sık sık millî kültürden, muâsir medeniyetten, taklitçilikten söz ettiği dikkate alınacak olursa bu sözleriyle kültür/medeniyet zıtlaşmasını ortadan kaldırmak ve böyle bir ayrımın güç ve gereksiz olduğunu belirtmek istediğini kabul etmek daha doğru olur.¹⁵

Atatürk milleti şöyle tarif etmiştir "Millet dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasî ve bir içtimai bir heyettir." Burada dikkat edileceği gibi atatür medeniyeti söz konusu bile etmemektedir. Yine bir konuşmasında "Memleketler muhtelifdir. Fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır." demek¹⁷ ve kültürden söz etmemektedir. Ancak burada kullandığı "memleketler muhtelifdir" ve "bir milletin" sözleri yukarıda yaptığı milletin tanımına mugayir olmamalıdır.

Durkheim'in Türkiye'deki temsilcisi durumunda olan Ziya Gökalp ve kültür ve medeniyet kelimelerini uzun süre aynı anlamda kullanmıştır. 1914-1918 yılları arasında üniversitelerimizin ıslahı için Almanya'dan getirilen bir kısım iktisatçıyla temasından sonra bu iki tabiri birbirinden ayırmıştır. Ancak O, hars ile medeniyet arasında hem iştirak, hem de ayrılık noktalarının bulunduğu, harsın millî olduğu halde medeniyetin beynelminel olduğunu ifade etmek¹⁸ suretiyle meseleyi daha sistematik bir hale getirir.

Burada asıl mesele, Avrupa medeniyeti ile Avrupa kültürünün birbirinden ayrı şeyler olmadığı veya Avrupa kültürü ile Avrupa medeniyetinin birbirinden ayrılmaz oldukları görüşlerinin doğruluğu meselesidir. Bu meseleye bağlı olarak, Türk kültürünün Avrupa medeniyeti içinde yerinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu hususta Erol Güngör, Avrupa medeniyeti ile kültürünün elbette birbirinden ayrılmaz oldukları, çünkü bu ikisinin birbiriyle kuvvetli bir bütün meydana getirecek şekilde içiçe girmiş ve birbirine bağlanmış olduklarını, birbirine son derece uygun bir terkip meydana getiren bu kültür ve medeniyetin çıplak gözle ayırdedilemeyecek kadar kaynaştığını ifade eder.¹⁹ Bu görüş sosyolojik bir gerçek olmakla birlikte, Bahaeddin Yediyıldız'ın konuyla ilgili söylediği şu sözler kültür-medeniyet ayrımının gerekçesini ortaya koymaktadır: "Rönesans'tan itibaren, Avrupa'nın ilmi ve teknolojik sahada başardığı gelişmeleri, kendi bünyeleri içinde gerçekleştirememiş ve bunları Batı'dan iktibas etmek zorunda kalmış ve kalmakta devam eden memleketlerde kültür ve medeniyet ayrımı üzerinde durulmaktadır ki, söz konusu ülkelerde bu ayırım, pratik zaruretlerin hem Batı tekniği ve ilminden, hem de kendi öz kültüründen vaz geçememenin, bunları te'lif edebilme sancılarının bir neticesi olarak ortaya çıkıyor."²⁰ Kısaca, "Her kültür, bir milletin damgasını taşır. Kültürlerin diğer milletler tarafından da beğenilir, benimsenir ve kendi hayatı için kullanılabilir hale gelmesine medeniyet diyoruz." ifadesinden²¹ sonra konuyu, Batı medeniyeti karşısında millî kültürümüzün muhafazası meselesi ile bağlamak yerinde olacaktır.

Erol Güngör, Avrupa medeniyeti ile Türk kültürünün bu medeniyet içerisindeki yerinin ne olacağı, Batı'yı bütünüyle benimsemek veya ilim ve tekniğini alıp kültür değerlerimizi korumak görüşleri ve tartışmaları karşısında, şunları söylemektedir: "...yapılacak iş, Batı medeniyeti için en uygun sansürün veya kontrol mekanizmasının ne olduğunu aramak yerine, Türkiye'de sağlam bir millî kültür kurmanın yollarını araştırmaktır. Batı ile -veya herhangi bir yabancı ülke ile - bu derece yakın ve kesif münasebetlere girdikten sonra, oradan istenilen şeylerle birlikte istenilmeyenlerin de gelmesi kadar tabii bir şey olamaz... Önemli olan yerli kültürün bunlarla kolayca yer değiştirecek şekilde

zayıf kalmasını önlemektir. Batı medeniyetini almak ve benimsemek isteyen bütün ülkelerin ortak özellikleri, kültürlerinin henüz böyle bir medeniyetten gelecek bozucu tesirlere direnecek kadar sağlam olmayışıdır."²²

İşte Atatürk, bu gerçeği çok iyi görmüş ve millî kültürün zinde kalabilmesi ve erimemesi için üzerinde hassasiyetle durmuştur. O'nun, "Biz Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Ondan iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz." sözleri²³ bu konudaki tavrını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Atatürk bir konuşmasında; "Asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey, analarımızın ve atalarımızın oldukları gibi yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır." demiştir.²⁴ Burada ifade edilen yüksek kültür ve fazilette dünya birinciliğini tutmak sözünden kastedilen tabii ki, beynelmînel bir kültür olmayıp tarihinden güç ve destek olarak vücuda getirilen millî kültürdür. O, millî kültürün çağdaş hattâ buradaki ifadesiyle çağdaşı olduğu diğer kültürlerin üzerinde ve birinci sırada yer almasını istemiştir. Bununla birlikte Atatürk'ün bu konudaki kararlılığını gösteren bir sözü de "Millî kültürümüzü muâsır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız" sözüdür.²⁵

Anlaşılabacağı gibi Atatürk, Türk Milleti'nin ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonra onun yüksek kapasitesi ve erdemi ile uluslararası tanınmasını bilhassa vurgulamıştır. Atatürk'ün müteaddit konuşmalarında aynı fikri özenle serdettiğini görmekteyiz. TBMM'de ve muhtelif yerlerde halka irad ettiği nutuklarda, sohbetlerde aynı amacı beyan etmiştir.

Atatürk, millî eğitim ile kültür arasındaki ilişkileri ve kültürün millî karaktere uygun olması gerektiğini de 16 Temmuz 1921'de toplanan Millî Eğitim Kongresi'nde, özetle şu sözlerle belirtmiştir: "Millî bir eğitim programından söz ederken eski dönemin hurafelerinden ve doğuştan gelen evsaf-ı futriyemizle hiç de ilgisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamıyla uzak, millî karakter ve tarihimize mütenâsip bir kültür kastediyorum. Çünkü millî dehamızın tam olarak gelişmesi ancak böyle bir

kültür ile sağlanabilir. Gelişigüzel bir yabancı kültür, şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür zeminle mütenâsiptir. O zemin milletin seciyesidir." Aynı konuşmada Atatürk yabancı kültürlerle karşı görüşlerini ifade ederken de, yetişecek çocuklarımız ve gençlerimize alacakları eğitimin hududu ne olursa olsun, herşeyden önce bütün yabancı unsurlarla mücadele etmek gereğinin öğretilmesini de istemiştir.²⁶

Atatürk, Türk kültürünün iki önemli unsuru olan Türk dili ile Türk tarihine de millî bir hassasiyetle önem vermiş, Türk dilinin zenginleşmesi ve millî tarihin incelenmesi için önemli çalışmalar yapmıştır. 1 Kasım 1934'te TBMM'de, "Kültür işlerimiz üzerine ulusca gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üstüne kurmak, öz Türk diline değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim."²⁷ başka bir konuşmasında da, "Millî şuurun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz." diyen Atatürk²⁸, 1 Kasım 1932'de TBMM'de yaptığı konuşmasında da, "Millî kültürün her çıғırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz. Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilâtımızın, dikkatli, alâkalı olmasını isteriz." demiştir.²⁹

Vücuda getirilen eserler her zaman haz duyulan bir miras olarak ve milletin bir parçası halinde gelecek nesillere mal olmuştur. Bu gerçeği ve milletini çok iyi tanıyan Atatürk, "Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir" demek³⁰ suretiyle Türk dilinin Türk milleti için ne derece önem arzettiğini hissiyatıyla birlikte ifade etmiştir.

Atatürk "Türk dili zengin, geniş bir dildir. Her kavramı ifade kabiliyeti vardır. Yalnız onun bütün varlıklarını aramak, bulmak, toplamak, onlar üzerinde çalışmak lazımdır." demek suretiyle dil hususundaki temel amacı belirlemekte ve "Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişâfında başlıca müessirdir Türk dili, dillerin en zenginlerindedir, yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."

demek³¹ suretiyle de yapılması gerekeni ve ortaya konulması gereken tavrı açıklamaktadır. Anlaşılacağı üzere dil konusunda da Atatürk'ün ciddiyetle ve hassasiyetle üzerinde durduğu mesele dilimizin yabancı dillerin tahakkümünden kurtarılması olmuştur.

Atatürk'ün tarih üzerinde yaptığı çalışmalar, İstiklâl Savaşı'nın kültür alanında devamından başka bir şey değildir. Türk millî kültürünü muasır medeniyet seviyesine çıkarmak gayesiyle yürüttüğü bu çalışmaların yanısıra "Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, evvela bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen bütün e'fal ve harekâtımızla gösterelim. Bilelim ki, millî benliğini bulamayan milletler, başka milletlerin şikâridir."³² demek suretiyle millî kültüre yönelik tehditlere de dikkat çekmekte, medeniyete giden yolda millî kültür ve millî benliğin muhâfazasını elzem görmektedir. Bu da millî tarihin ortaya çıkarılmasıyla olacaktır.

Atatürk'ün Fransız muharriri Maurice Pernot'ya demecinde söylediği şu sözler, O'nun Türk tarihi konusundaki derin görüşünü ve hassasiyetini ortaya koymaktadır. "... siz tarihimizi nazar-ı itibare almalısınız. Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket, devamlı bir istikameti muhafaza etti. Biz daima şarktan garba doğru yürüdük. Eğer bu son senelerde yolumuzu değiştirdikse, itiraf etmelisiniz ki, bu bizim hatamız değildir. Bizi siz mecbur ettiniz, ric'at ârizi ve gayr-ı ihtiyari oldu. Takdir etmelisiniz ki, şarkta ikâmetgâh intihâbına mecbur olduğumuz için, ırkımızın beşiği ile alâkadar olması itibariyle mümkün olduğu kadar yakın garbi bir ikâmetgâh intihâp ettik. Fakat vücutlarımız şarkta ise fikirlerimiz garba doğru müteveccih kalmıştır."³³ Atatürk 1910'larda Alman düşünür Ludwig Buchner'in bir makalesini okumuştur. L. Buchner makalesinde, manevî boşlukları doldurulmamış, beslenmemiş milletlerin hangi maddî düzeyde olursa olsun, bir gün çökeceğini anlatıyordu. Bu makaleyi okuduktan sonra bu temel fikri hayatında hiçbir zaman bir kenara koymadığını belirten Atatürk, bu fikre istinâden, "kazanılmış büyük zaferleri bile birkaç satırla geçiştirmeye başladık. Yeni kuşakları binlerce yıllık geçmişinin hazinesinden yoksun bıraktık. Batı'nın bir parçası olmak gerekti. Ama ya açılan manevî çukurlar? Bunlar yaptıklarımızı giderek tehlikeye düşürür. Bugünün meselesi değil bunlar

elbet. Ama biz yüz sene sonrasını bugünden düşünmek zorundayız.³⁵ İşte Atatürk'ün o günkü düşüncelerinden "Türk Tarih Kurumu" ile "Türk Dil Kurumu" doğmuştur.

Atatürk, "Biz Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Ondan iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz."³⁶ ifadesiyle çok net bir şekilde taklitçiliğe karşı çıkmakta ve batı medeniyetine intisabın bir teslimiyet olmadığını izah etmektedir. Esasen Atatürk, Batı medeniyetini de bu medeniyetin ilme dayandığına inandığı için benimsemiştir. Batı medeniyetinin ilme dayanması, ilmin ise evrensel oluşu, Atatürk'ün görüşüne göre, Türk inkılabını dar bir taklitçilikten kurtarmaya mâtuftur. Yine Atatürk bu görüşüyle ve bu görüşüne bağlı kalarak yaptıklarıyla Türk kültürünün kaynaklarına inmek (özleşme) istemiştir. Atatürk, "Kültür bir milletin bütün tarihî seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve devam ettirebilmek için çalışırlar; fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki, tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin nihayet yalnız adları kalmıştır." sözleri³⁶ de aynı amacın ifadesi için söylenmiştir.

Batı medeniyeti herhangi bir milletin eseri olmayıp Batı kültürlerinin ortak mahsulü olarak doğmuştur. Fakat bugün yeni medeniyetin geliştirdiği teknoloji bütün dünyayı sararak yerli kültürlerin mevcut varlığıyla birlikte potansiyelini de ortadan kaldırmağa yönelmiş bulunuyor.³⁷

Toynbee'nin Batı medeniyetiyle ilgili ifade ve itiraf ettiği şu sözler Atatürk'ün üzerinde durduğu bu meselenin izahı açısından çok önemlidir: "Son ikiyüz elli sene batılı olmayan medeniyetler birbiri ardınca bizim lâikleşmiş Batı medeniyetimizi benimsediler. Bu medeniyetlerden ekserisi onu istemiye istemiye, ikrah ede ede benimsedi. Onların nefretlerine bilhassa şu düşünce galebe çalmıştır. Büyük zorluklarla kendilerini uydurdukları bu yabancı ve nahoş hayat tarzı iddia edildiği gibi idi. Yani hem mükemmel, hem de ebedî olma cihetiyle değişmez ve kesin bir medeniyetti. Bununla beraber Batılı olmayan medeniyetler kendi öz kültürel miraslarını

an'anevi dinî muvazeneleriyle birlikte atıp; yerine bizim dinden sıyrılmış Batı medeniyetimizi alınca anladılar ki; hayatın son, kesin ve mükemmel şekli diye safcasına inanarak benimsedikleri bu medeniyet hiç de öyle değilmiş."³⁸

Dakar Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.Dr. Thierno M. Daiallo'nun anlattıklarını da bu bahiste zikretmek, gerek Toynbee'nin yukarıdaki sözlerini teyid, gerekse kültür emperyalizmi ile ilgili yönünü ortaya koyması bakımından gereklidir. Prof.Dr. Thierno M. Daiallo şunları söylemektedir:

"Üçüncü dünya ülkelerinde bizlere, ulusal kültürlerimize çok bağlandığımız takdirde gerileme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağımız anlatılmaya çalışılmaktadır. Denilene göre, artık bizim ulusal kültürden geçmemize gerek yoktur. Tarih öncesi dönemden ya da ortaçağdan 20. veya 21.yüzyıla kadar bir atlama yaparak, doğrudan doğruya Batı kültürünü benimsememiz gerekmektedir. Onlara göre zaten tek kültür de Batı kültürüdür. Yeni bağımsızlık kazanan Afrika ülkelerinin hemen hemen hepsinde durum böyledir. Çünkü, bize denildiğine göre, bizim kültürümüz yoktu. Kültürümüz olmadığına göre, tabii medeniyetimiz de yoktur. Bizler, yıllar, yüzyıllar boyu çekiçle kafamıza vurularak, -zaten bu arada bir kafamız ve içinde de bir şeyler olduğunu unutmuş durumdaydık- kültürümüz olmadığına, kültürümüz olmadığı için de bir medeniyetimiz olmadığına inandırılmış durumdaydık. Yeryüzünde bir tek medeniyet vardı, o da, Batı medeniyeti. Bizim medeniyetimiz, olsa olsa geri medeniyet ya da medeniyetten, kültürden başka bir şeydi."³⁹

Atatürk'ün çağdaşlaşma ve kültür konusundaki görüş ve çalışmalarını ortaya koyduktan sonra sonuç olarak şu hususların vurgulanması yerinde olur:

1. Atatürk'ün çağdaşlaşma düşüncesinin fikrî temellerini, Türk tarihinin derinliklerinde aramalıyız. Özellikle Osmanlı Devleti'nin zayıflamasındaki sebepler ve Türk milletinin son 150 yılda yaşadıklarından çıkan sonuçlar Atatürk'te çağdaşlaşma fikrini oluşturmuştur.

2. Osmanlı Devleti'nde yapılan ıslahatlar, Atatürk'ün önderliğinde yürütülen çağdaşlaşma hareketlerine iyi bir zemin hazırlamıştır.

3. Atatürk'ün çağdaşlaşma amacının temelini

Türk milletinin istiklâlini korumak ve devlet-ebed-müddet fikri oluşturur. Bu amaca ulaşabilmek için yapılan inkılâpların temelinde de aynı fikir vardır.

4. Atatürk, kültür ve medeniyet kavramlarını aynı anlamda kullanmışsa da, onun kültürden asıl kastettiği millî kültür, medeniyetten asıl kastettiği de insanî medeniyettir.

5. Atatürk, Türk millî kültürünün muâsır medeniyet içinde yerini almasını isterken, yüksek bir medeniyet kaabiliyetine sahip olduğunu söylediği milletine güvenini sık sık ifade etmiştir.

6. Atatürk, millî kültürün temelini oluşturan dil ve tarih konusunda hassasiyetle durmuş ve çalışmıştır.

7. Atatürk'ün çağdaş medeniyetten kastettiği Batı medeniyeti olup, Batılılaşırken taklitçilikten kaçınılmasını da özellikle istemiştir.

8. Atatürk'ün Batılılaşma konusundaki görüşleri çok iyi anlaşılammış, zaman zaman çarpıtılmış, zaman zaman tepkiyle karşılanmış, bazen bir kavram kargaşası ile kültür emperyalizmi karşısında Türk millî kültürü bilerek veya bilmeyerek zayıflatılmıştır.

9. Türk milletinin hayat bulduğu bu coğrafyada devlet-ebed-müddet fikri ile idâme-i hayat edebilmesi bugün de, yarın da ilim ve teknolojiye çağdaş medeniyet seviyesini tutturmakla olacaktır.

DİPNOTLAR

1. Ergün Aybars, "Millileşme ve Çağdaşlaşma Lideri Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.I, S.3, (Temmuz 1985), s.865.
2. İsmet Giritli, "Kemalizm Millî Hakimiyet ve Cumhuriyet Demektir", *Atatürk Yolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1987, s.116.
3. Kemal Atatürk, *Nutuk*, (1919-1927), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989, s.415-416.
4. Atatürk'ün çok kitap okuduğu, çevresindekilerle belirli bir konu üzerinde konuşup tartıştığı bilinmektedir. Atatürk'ün bu yönü muhakkak ki düşünce kaynağını oluşturan diğer bir amildir. Bu husustaki değerlendirmeler için bkz. Afet İnan, "Atatürk ve Kültür", *Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler*, TTK. Yay., Ankara, 1975, s.102, Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Minber Gazetesi'nde Kullanıldığı Takma Adı: Hatib", *Millî Kültür*, Kültür Bakanlığı Yay., s.63, (Aralık 1988), s.89 vd.; Fuat Sevim, *Dünya Uygarlığı ve Türk Sosyo Ekonomik Tarihi*, İstanbul, 1978, s.243 vd.; Abdurrahman Çaycı, "Atatürk ve Tarih Boyutu İçinde

Çağdaşlaşma", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VI, S.16, (Kasım, 1989), s.48.

5. Suat İlhan, *Jeopolitik Duyarlık*, TTK Yay., Ankara, 1989, s.22.
6. Bu hususta bkz. Sait Açıba, *Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması*, Afyon, 1995.
7. Bu hususta bkz. Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu, (1939-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1989, s.40 vd.
8. Çaycı, a.g.b., s.49-50.
9. Bu hususta bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 1978, s.15 vd.
10. Hasan Duman, "Atatürk'e Göre Kültür ve Bunun Araçları", *Millî Kültür*, s.63, (Aralık, 1988), s.39.
11. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.III, (Toplayan: Nimet Arslan), TİTE Yay., Ankara, 1981, s.68.
12. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, 1976, s.60.
13. Aynı yer.
14. *Söylev II*, s.214.
15. "Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları", 2 Kasım-6 Kasım 1981, *Uluslararası Sempozyum*, Ankara Üniversitesi, s.334.
16. İnan, a.g.m., s.99.
17. *Söylev III*, s.68.
18. Gökalp, a.g.e., s.28.
19. Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ankara 1980, s.18-19.
20. Sadık K.Tural, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s.37; Bahaeddin Yediyıldız, "Kültür ve Yenileşme", *Türk Kültürü Dergisi*, Nu.231, (Temmuz, 1982)'den nakl.
21. Aynı eser, s.39.
22. Güngör, a.g.e., s.35-36.
23. *Atatürkçülük, Birinci Kitap, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, MEGS Bak.Yay.; Mustafa Özbacı, "Atatürk ve Millî Kültür", *Millî Kültür*, S.56, (Mart, 1987), s.13.
24. *Söylev III*, s.93.
25. *Söylev II*, s.275.
26. *Söylev II*, s.17.
27. *Söylev I*, s.377.
28. Özbacı, a.g.m., s.6.
29. *Söylev I*, s.372.
30. *Atatürkçülük*, s.362.
31. Hamza EROĞLU, *Türk İnkılap Tarihi*, MEB. Yay., İstanbul, 1982, s.316.
32. *Söylev II*, s.143.
33. *Söylev III*, s.68.
34. Sevim, a.g.e., s.247.
35. *Atatürkçülük*, s.356; Özbacı, a.g.m., s.13.
36. İnan, a.g.m., s.104.
37. Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul, 1976, s.114-115.
38. Toynbee, *Medeniyet Yargulanıyor*, İstanbul 1976, s.82.
39. *Atatürk'çü Düşünce...*, s.348.